

ביאורים

הקבלה נוספת עושה המהרה"ל לשלוש המצוות, ביכורים, מעשרות וחלה, והיא לשלושת העולמות שקיימים בבריאה.

העולם הראשון הוא העולם הרוחני. זהו העולם העליון שבו נמצאים המלאכים. עולם זה אינו יותר גבוה פיזית אלא הוא עולם יותר מופשט. עולם של רעיונות וערכים שטרם התממשו במציאות חומרית וגופנית. המלאכים אינם נמצאים בתוך חומר גשמי ולכן הם אינם משתנים ואינם מוגבלים. בעולם זה כל ערך עומד בפני עצמו. אין מלאך עושה שתי שליחויות. המצווה המייצגת את העולם הזה היא מצוות הביכורים שגם בה אין חיבור בין פרי זה לפרי האחר.

העולם השני הוא עולם הכוכבים שנפרס לעינינו. עולם זה הוא בעל כוח השפעה אדיר על כל המתרחש בעולמנו. בין במובן הגשמי, כמו למשל הגאות והשפל המתרחשים בשל תזוזת הירח, ובין במובן הרוחני הנפשי. למשל, הגמרא אומרת שמי שנוגד במזל מאדים יהיה בעל תכונות הנוטות לפגוש את הצבע האדום, כמו שוחט או מוהל הרואים דם רב בפעולותיהם [שבת קנו]. כל כוכב בשמים עומד בפני עצמו ואין ביניהם מורכבות. לכל אחד יש תפקיד אך ישנם השפעות הדדיות ויחסי כוחות. כל תנועת הכוכבים בשמים תלויה בזה שיש כמה כוכבים. אם נוציא את אחד הכוכבים - כל מערך הכוכבים ישתנה. המצווה המייצגת את העולם הזה היא המעשר. גם במעשר אנחנו צריכים עשרה חלקים כדי שנפריש מהם אחד. בין החלקים אין קשר מהותי אבל כולם נצרכים כדי ליצור מערכה שלמה. הם דברים נפרדים מצד אחד אך משתפים יחד פעולה מצד שני, ומשפיעים זה על זה.

העולם השלישי הוא העולם בו אנו חיים. העולם שלנו הוא מאוד מורכב. אין בו שום דבר שאינו מורכב וממוזג מכמה חומרים ויסודות. גם היצורים הקטנים והפשוטים ביותר מורכבים מכמה מרכיבים. האדם, נזר הבריאה, הוא הביטוי הבולט ביותר לכך. הוא מורכב מהמון חלקים הממוזגים זה בזה ויוצרים מציאות חדשה. חז"ל במדרש המשילו את האדם לחלה, שהרי הקב"ה יצק מים על האדמה ויצר גוף חדש שבו נפח נשמה. זו הסיבה שהמצווה המקבילה לעולם התחתון היא מצוות החלה, בה כל המרכיבים משתלבים יחד ויוצרים מציאות חדשה של עיסה החייבת בהפרשת חלה.

לעומת הקבלה הקודמת לנבראים שונים בעולם הזה, בהשוואה זו מרחיב המהרה"ל את אופק הבנתנו בנוגע לבריאת העולם המרובה בגוונים, לעולמות עליונים. כל הריבוי הזה מגיע מתוך נקודות התחלה שעל גביהם נבראה כל הבריאה.

הרחבות

• אדם הראשון - נזר הבריאה

אדם הראשון חלה טהורה היתה... הוא הראשית אשר בעולם הזה התחתון. מקור לדברי המהרה"ל נמצא בדברי הרמב"ם: "ואמנם האדם הוא נכבד מכל מה שבעולמנו זה התחתון" [מורה נבוכים ג, יב].

דוד המלך מתאר את בריאת האדם כמאורע בלתי נתפס, אך דווקא בו מבוטא הקשר שלנו אל הקב"ה: "כי אין מילה בלשוני, הן ה' ידעת כולה" [תהלים קלט, ד] חכמת ה' חובקת את כל העולם ואין אפשרות לתאר את שיעור חכמתו בכוח הדיבור. "אחור וקדם צרתני, ותשת עלי פפקה" [שם ה] האדם הוא יציר כפיו של הקב"ה, מראשית הווייתו ועד לגמור בריאתו. "פליאה דעת ממני, נשגבה לא אוכל לה" [שם ו] הבנת הבריאה איננה אפשרית לאדם, מאחר שהקב"ה וחכמתו, המתגלית במעשיו, אינם ניתנים לעיכול במוח האנושי. רבי יהודה הלוי מרחיב את תיאורו של דוד המלך ומבאר כי השכינה דבקה באדם ובזרעו מפני שהוא היה מושלם בכל: בגופו, בתכונותיו, במידותיו, בנפשו הרוחנית, בשכלו ולמעלה מכל אלו ניתנה לו "המעלה אשר בה ידבק באלהים וברוחניים. וידע האמתות מבלי למוד, אבל במחשבה קלה, וכבר נקרא אצלנו בן אלהים, וכל הדומים לו מזרעו בני אלהים" [כוזרי א, צה].

ובמקום אחר פרשנו, כי אלו ג' ראשית, נגד ג' עולמות שברא השם יתברך. כי עולם העליון קראו אותו עולם השקלי, ואין בו הרקבה כלל. ואחר כך עולם האמצעי, ואלו אין בהם הרקבה לגמרי, דהינו הרקבה של ערוב, אבל יש בהם חבור, כי יש להם קבוץ אחד, הם הגלגלים. ונאמרו שהם נגללים בעשרה, וזהו קבוץ אחד. ולא תמצא בעולם הזה שום התמזגות ביחד. ואף כי הגלגל מרכב מוכב אשר בגלגל, ואי אפשר שיהיה האחד בלא השני, וגם רבוי הכוכבים אשר הם בגלגל, הרי כל אחד ואחד עומד בפני עצמו, רק יש להם קבוץ, והם נעשים לאחד. והעולם התחתון הוא עולם הרקבה, ויש הרקבה מזגית בנדי, שנמזגו ביחד, וכנגד זה מצות החלה. ועל דבר זה ראיה ברורה, שכן אמרו חכמים במדרש (ב"ר פרשה יד, א: ירושלמי שבת פרק ב הלכה ו): אדם הראשון חלה טהורה היתה, האשה ממשקשת עסתה במים ואחר כך מפרשת חלתה, כך: ואד יעלה מן הארץ והשקה כל פני האדמה (בראשית ב, ו), ואחר כך: ויצר אלהים את האדם (שם ז). הרי בארו כי אדם הראשון, אשר הוא קדש לה', הוא הראשית אשר בעולם הזה התחתון, והוא כמו החלה. והבן אלו דברים מאד מאד.

במקום אחר פרשנו, ששלושת הדברים שהם ראשית, הם כנגד שלוש עולמות שברא הקב"ה. העולם העליון, הוא העולם הרוחני, אין בו הרכבה כלל. אחר כך העולם האמצעי, הוא עולם גרמי השמים, שאין להם חיבור מוחלט זה עם זה, אבל יש בהם התקבצות. כלומר לגלגלים, שהפילוסופים אמרו שהם עשרה, סמוכים וצמודים זה לזה אך אין בהם התאחדות גמורה. אמנם בגלגל נמצא כוכב, ולא נמצא גלגל בלא כוכב, ולעיתים כמה כוכבים בגלגל אחד, אבל כל כוכב וכוכב עומד בפני עצמו. העולם השלישי הוא העולם התחתון, בו הורכבו הדברים לדבר אחד, וכנגדו מצוות חלה. לעניין זה יש ראיה ברורה, אמרו חכמים במדרש, אדם הראשון חלה טהורה היה. כשם שהאשה מערבת עיסתה במים ואחר כך מפרישה חלה, כך בבריאת העולם נאמר: ואד יעלה מן הארץ והשקה כל פני האדמה, ואחר כך: ויצר ה' אלוקים את האדם. בארו חכמים כי אדם הראשון, אשר הוא קדש לה', הוא הראשית שבעולם התחתון, והוא כמו חלה. הבן דברים אלו מאוד מאוד.

ביאורים

שתי הדעות הראשונות במדרש לימדו אותנו שהעולם נברא בשביל ישראל והתורה, בשביל העם האלוהי ובשביל התגלות התורה, דבר ה'. ר' חייא טוען שבשביל שלוש מצוות, חלה, מעשר וביכורים - נברא העולם. אין כוונת דעה זו להבליט כל אחת משלוש מצוות אלו ולומר שבשבילה נברא העולם אלא לומר שבשביל שלושתן יחד. הבנה זו מגלה שאין הוא חולק על הדעות הקודמות. הוא מסכים שתכלית העולם היא התגלות התורה והופעתה בעם ישראל.

ר' חייא עוסק בשאלה איך אנו פוגשים את ריבונו של עולם במציאות רבת גוונים ומורכבויות. העולם שלנו מורכב משלושה סוגי נבראים או מחולק לשלושה חלקי עולמות. האדם עלול לחשוב שיש מציאות שהיא איננה מאיתו יתברך. שהיא מונעת ונובעת מכוח אחר במציאות. כשאנו נותנים את הראשית לה' אנו מצהירים בכך שכל מציאות, אפילו המורכבת ביותר, הגיעה ממנו. נקודת ההתחלה של כל המציאות שמולנו נובעת מהשלמת רצון ה' המתגלה בשלושה סוגים של נבראים או בשלושה סוגי עולמות, המהווים דרכים להגשים את הראשית, ישראל ואוריינתא. אנו רואים בכל המציאות העולמית את פועלת ה' והשגחתו. הכל ממנו והכל אחדותי. רק במבט כזה הבריאה ראויה להתקיים, רק כאשר אנו יודעים שה' ברא את הכל ולא איזה כוח אחר. בזכות שלוש מצוות אלו העולם ראוי להתקיים כי אנו מכירים בכך שאין אף חלק במציאות שלא שותף להשלמת רצון הבורא. אם היה אפילו חלק קטן, בריאה קלה, שאינה שותפה, העולם כבר לא היה אחדותי והשאלה על הריבוי הייתה חוזרת במלוא העו.

ברגע שאנו מביאים את הראשית לה' בשלוש המצוות הללו, המקבילות לכל סוגי הנבראים הקיימים בעולם, אנו מבטאים במעשינו שהבריאה היא שלמה. שהכל מתוכנן ומכוון על ידי הקב"ה לאחדות מופלאה, שאין בידי בן אנוש להשיגה. במבטנו החלקי והמצומצם, הרואה רק חלקי היסטוריה ופרורי מציאות ושעולמות רחניים שלמים חסומים מעיניו, איננו יכולים לעמוד על אחדות מרהיבה זו. אפשר לטעות ולהתמכר לעולם החלקי והמורכב שאנו רואים, ולחשוב שיש כמה כוחות במציאות. מחשבה זו היא שעומדת בשורש הטעות של ההליכה אחרי עבודה זרה.

לאמתו של דבר הריבוי הגדול שנגלה לעינינו אינו מגלה על כמה כוחות. ההפך הוא הנכון. הוא מגלה את חוכמתו המופלאה של הבורא ליצור מציאות מאוחדת ושלמה. הריבוי העצום נובע דווקא בגלל שהנברא הוא חלקי ומצומצם, וצריך נבראים רבים, שונים ומגוונים כדי להשלימו.

בהבאת הראשית לקב"ה אנו מודיעים בפני כל העולם שכל ההתחלות של כל המציאות כולה הן מאת הבורא המוביל את העולם בדרך ארוכה ומפותלת להשלמתו ולגאולתו. רק בהסתכלות זו אנו מבינים לעומק שמאת האחד יוצא רק אחד. שהעולם כולו, למרות שינוי הרבים, הוא אחד. דווקא ההפכים הרבים והעולמות השונים מובילים לאחדות גמורה שמוכילה אותה הבורא, להשלמת ולגאולת העולם כולו והעולמות כולם.

הרחבות

• איזו ראשית ראשונה

שְׁהָעוֹלָם נִבְרָא עַל יְדוֹ דְבָרָא שְׁהוּא רֵאשִׁית. בפרק זה ביאר המהר"ל מספר רב של מושגים הקרויים ראשית: התורה וישראל, משה רבנו ואדם הראשון, ביכורים, מעשר וחלה - סך-הכל שבע התחלות.

בחינות אלו מייצגות תחומים שונים, אך מובא בשם אליהו הנביא שישנה מעלה מיוחדת לעם ישראל: " (אדם אחד) אמר לי: רבי שני דברים יש לי בלבבי, ואני אוהבן אהבה גדולה, תורה וישראל, אבל איני יודע אי זה מהן קודם? אמרתי (אליהו) לו: דרכן של בני אדם שאומרים, תורה קדומה לכל, שנאמר "ה' קנני ראשית דרכו" [משלי ח, כב], אבל הייתי אומר, ישראל קדושים קודמין, שנאמר "קודש ישראל לה' ראשית תבואתו" [ירמיה ב, ג] " [תנא דבי אליהו רבה, יד]. מסביר רבי שניאור זלמן מלאדי - האדמו"ר הזקן, שעולמנו בנוי ממדרגות נמוכות ביותר, ודווקא במציאות זו הקדושה הקיימת בעם ישראל מסוגלת לחדר גם למדרגה הנמוכה ביותר ובאמצעות התורה לרומם אותה [על פי לקוטי תורה עמ' 38].

על פי מדרש זה בו רואים אנו כי היחס שבין ישראל לקב"ה הינו עליון יותר מהיחס שבין התורה שבכתב לה', כותב הרב קוק כי ישנה עליונות לתורה שבעל פה על פני התורה שבכתב. תורה שבעל פה מותאמת לחייהם של עם ישראל ונובעת מהמדרגה שלהם (זו הסיבה שהיא נגלית על ידם). מצד שני, בעינינו, התורה שבכתב עליונה יותר מתורה שבעל פה כי בה מופיע רצונו של ה' באופן שבו הוא גילה לנו אותו [אורות התורה א, ב].

וּבְכָל חֶלֶק וְחֶלֶק יֵשׁ רֵאשִׁית ²שְׁהוּא אֶל הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, וְהוּא לְחֶלְקוֹ. בְּעֵבוֹר פִּי הוּא יִתְבָּרַךְ אֶחָד, וּמֵאֲתוֹ נִמְצָא גַם כֵּן אֶחָד, וְהוּא רֵאשִׁית דְּבָר, וְהִשָּׂאֵר אֵינוֹ רַק תּוֹסֶפֶת, כְּמוֹ שֶׁהִתְבָּאֵר. וְזֶה שֶׁאָמְרוּ בְּזִכּוֹת בִּכּוּרִים, בְּזִכּוֹת מַעֲשֵׂר, בְּזִכּוֹת חֶלֶה נִבְרָא הָעוֹלָם. כִּי כָּבֵד הִתְבָּאֵר לָךְ, כִּי לֹא הָיָה רְאוּי שֶׁיֵּצֵא מִן אֲשֶׁר הוּא אֶחָד הַרְבּוּי, רַק עַל יְדֵי הָרֵאשִׁית. וְלָכֵן בְּשִׁבִיל אֵלוֹ ג' דְּבָרִים, שֶׁהֵם רֵאשִׁית, נִבְרָא הָעוֹלָם. וְרוּצָה לֹאֵמֹר, בְּזִכּוֹת אֲשֶׁר נֹתְנִים אֶל הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ הָרֵאשִׁית, בְּשִׁבִיל שֶׁשִּׁיף אֵלָיו הָרֵאשִׁית יוֹתֵר מִן הַשָּׂאֵר, כִּי הָרֵאשִׁית הוּא אֶחָד, וְהוּא נִמְצָא מֵאֲתוֹ בְּרֵאשׁוֹנָה, וְהִשְׁפַּע מִן הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ שֶׁהוּא אֶחָד, בְּשִׁבִיל זֶה נִבְרָא כָּל הָעוֹלָם. כִּי אֵי אֶפְשֶׁר שֶׁיְהִיֶּה נִבְרָא הָעוֹלָם רַק מִפְּנֵי שֵׁשׁ כָּאֵן רֵאשִׁית. וְהָרֵאשִׁית הוּא קִדְשׁ אֶל הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, כִּי הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ הוּא אֶחָד, וְהָרֵאשִׁית הוּא אֶחָד, וְלָכֵן הוּא קִדְשׁ אֶל הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ. אָבֵל הַרְבּוּי הוּא מִצַּד הָעֲלוּל, כִּי מִצַּד הָעֲלוּל מִתְחַיֵּב הַרְבּוּי, וְכְמוֹ שֶׁהִתְבָּאֵר לְמַעְלָה, כִּי הַתּוֹסֶפֶת הוּא מִצַּד הַנִּבְרָא, מִצַּד כִּי הָרֵאשִׁית הוּא רְאוּי לְתוֹסֶפֶת. וְכֵן מִשְׁמַע לְשׁוֹן בְּרֵאשִׁית בְּרָא אֱלֹהִים, שֶׁהָעוֹלָם נִבְרָא עַל יְדוֹ דְּבָרָא שְׁהוּא רֵאשִׁית, כִּי עַל יְדֵי רֵאשִׁית, שֶׁהוּא אֶל הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, רְאוּיָה בְּשִׁבִיל כָּף הַבְּרִיאָה, לֹא זוֹלָת זֶה. וְהַדְּבָרִים אֲשֶׁר אָמְרָנוּ לְמַעְלָה בְּרוּרִים, כִּי לְדְבָרֵי הַכֵּל, הָיָה הַשְׁתַּלְשְׁלוֹת הָעוֹלָם עַל יְדֵי שֵׁשׁ בְּעוֹלָם רֵאשִׁית, וְהוּא אֶל הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, וּבְשִׁבִיל הַהִתְחַלָּה, שֶׁהוּא אֶל הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, נִבְרָא הַכֵּל.

[לכל אחד מהעולמות יש ראשית המיוחדת לה, ובשבילה נברא הכל]

¹ בכל אחד משלושת העולמות יש ראשית, ² שהיא מתייחסת באופן מיוחד אל הבורא, כי הוא אחד, ואותו חלק שהוא ראשית גם הוא אחד, וכל שאר הנבראים שבאותו עולם הן בבחינת תוספת לאותה הראשית. זוהי כוונת חז"ל באומרים, בזכות ביכורים, בזכות מעשר ובזכות חלה נברא העולם. כבר בארנו, כי מהבורא האחד לא היה ראוי לצאת אלא דבר אחד, שהוא הראשית, לכן בזכות שלושת הדברים הללו, שנקראו ראשית, נברא העולם. כלומר בזכות שנותנים לה' את הראשית, אשר היא שייכת אליו יותר משאר הבריאה משתי פנים, מצד הבורא, שהיא הבריאה הראשונה שברא, ומצד הראשית, שנבראה ראשונה ולכן היא קדושה ביותר. ובגלל אותה ראשית נברא הכל, כי אי אפשר שיברא העולם אם לא הייתה אותה הראשית. הראשית מיוחדת לה', כי השם יתברך אחד והיא אחת, אבל הריבוי אינו מצד הקב"ה אלא מצד הנבראים, כי מן הנברא מחויב הריבוי, כמו שהתבאר למעלה, שכל נברא נצרך להשלמה ותוספת. וכן משמע מהמילים: בראשית ברא, שהעולם נברא על ידי דבר שהוא ראשית. כי הקב"ה בורא תחילה רק את הראשית, וממנה הבריאה כולה. הדברים שבארנו ברורים, לדעת כל החכמים העולם נברא על ידי הקב"ה, כשהוא תחילה ברא את הראשית, שהיא מיוחדת אליו, ובגלל אותה התחלה נברא כל העולם.

ביאורים

שלוש המצוות אינם מתארות רק שלושה סוגים של עולמות אלא גם מתארות את תהליך בריאת העולם. השלב הראשון הוא הבריאה של כל הנבראים. כל העולמות כולם נבראו מאת ה' באופן ישיר. המלאכים, גלגלי השמים וכל החי והצומח בעולמנו נבראו בששת ימי בראשית על ידי הבורא בעצמו. כנגד שלב זה של הבריאה ניתנה מצוות הביכורים. במצווה זו לוקח האדם פרי, בעודו על העץ, ומסמנו על מנת להביאו לירושלים. במצווה זו מודגשת מאוד האמירה שה' נתן לנו את הביכורים. חלק מההודאה שמביא הביכורים אומר הוא: 'אשר נתת לי ה'. הקב"ה עשה את הכל וממה שהוא ברא אני מביא לו חלק. זוהי מצווה שנעשית על פרי שהושלם ללא כל מעורבות אנושית.

השלב הבא של הבריאה הוא סידור הנבראים. השימוש בהם לפי צורכו של הנברא. החיטה כשהיא לעצמה, כמו שבראה הקב"ה, איננה מספקת והאדם אינו יכול לעשות איתה משהו. על מנת להשתמש בה יש צורך לאסוף את כל השיבולים, למרחה את הכרי, לסלק את הפסולת. זוהי פעולתו של האדם. הוא אוסף כמות גדולה של שיבולים ומסדרן כדי שיוכל להשתמש בהם. השיבולים עדיין נשארו בצורתן המקורית אך ישנה התערבות מצומצמת של האדם בליקוט ובסידור. ישנם דברים רבים בעולם שהאדם אינו מסתפק בבריאה כמות שהיא אלא שותף ברמה מסוימת על מנת להשתמש במשאבי הטבע. האדם בונה סכרים כדי לאגור מים, חוצב מההרים אבנים שישמשוהו לבניין ועוד. כנגד שלב זה של הבריאה ניתנה מצוות המעשר. לאחר שאספנו את השיבולים אנו מפרישים מעשר ואומרים שגם השלב הזה קשור לריבונו של עולם.

השלב המורכב ביותר בבריאה הוא השלב השלישי. זהו השלב שבו האדם לוקח את חומרי הגלם שקיימים במציאות ומעבד אותם. לאחר תהליך העיבוד, החומר הגולמי אינו ניכר. נוצר כאן משהו חדש שכלל אינו דומה למוצרי היסוד. כל העולם המודרני שבו אנו חיים מורכב מיצירות אנושיות מעין אלו. למשל, חומרי הפלסטיק למיניהם בנויים מהרכבות אנושיות שונות. כנגד השלב הזה ניתנה מצוות חלה. זוהי מצווה שנעשית במעורבות מלאה של האדם. החיטים שבראם הבורא כבר אינם עוד. האדם ברר אותם, טחן ועירבב במים. מול עינינו נוצרת יצירה חדשה שכל כולה נעשתה על ידי האדם ובשבילו, שהרי רק בשלב הזה יכול האדם ליהנות מהחיטה ולהזין את עצמו. בשלב זה של הבריאה נוצרים דברים הנראים רחוקים מרצון ה'. המציאות שאותה ברא הקב"ה, האנושות, עומדת על רגליה, יוצרת ופועלת בכוחות עצמה מרצונה החופשי. אפשר לחשוב שהיצירות האנושיות סותרות את כוונת הבורא. מלמדת אותנו מצוות חלה שאין הדבר כן. השותפות של האדם בבריאה איננה סותרת את רצון ה'. אלא היא המשך רצון ה'. הבורא ממשיך לברוא דרך המורכבות והעשייה האנושית. את זה אמנם קשה יותר לראות אך גם את הכוח ליצור ולייצר דברים חדשים חקק הבורא בבריאה. לכן את מצוות הפרשת חלה נצטוו מיד בכניסתם לארץ ישראל. עם ישראל מגלה לעולם כולו שגם העשייה האנושית, שמתגלה במיוחד בכניסה לארץ, היא לאור ה' ובהתאם לרצונו.

הרחבות

• בחירה חופשית וישרה

שְׁהִבְרִיאָה הוא מצד הראשית בלבד. "אשר עשה האלהים את האדם ישר והמה בקשו חֲשֹׁבוֹנוֹת רבים" [קהלת ז, כט]. את האדם הראשון יצר הקב"ה באופן ישיר, בחירה וחופש היו מונחים וטבועים בו כפי שהם עד היום טבועים גם בנו, ממשיכי דרכו. לעומת זאת, על יתר הבריאה אומר הירושלמי כי "אין מרובע בבריות" [נדרים ג:ג] וכל הצורות בעלות הקווים והזוויות הישרות, כעין מרובעים שאנו רואים, הם מעשה ידי אדם. במערכות טבע שונות יש יותר צורות עגולות מאשר ישירות, כמו מערכות הכוכבים, דחיסות חומרים בפיזיקה ועוד תחומים נוספים. הרב קוק מסביר שהצורות הישרות המצויות בפניו של האדם, למשל באוזן, בחוטם ובפה, מבטאות את יכולתו לבחור באופן חופשי, בלא נטייה לצד מסוים, בישרות [אורות הקודש ג יט]. צורות אלו מעידות על הרצון החופשי המוחלט שמאיר באדם. הטבע, בניגוד לאדם, מקובע בחוקי ברזל איתנים, בחוקים של סיבה ותוצאה מכאניים. תכונה זו, של יושר ובחירה חופשית המצויה באדם, מובנת לאור ביטוי של המהר"ל בפרקנו "אדם הראשון חלה טהורה היה", כלומר מבריאתו היה האדם נקי מנטיות ונגיעות חיצוניות וכל בחירתו נבעה מתוך עצמיותו.

ג' המצוות
(ביכורים, מעשר
וחלה) שלמות
הבריאה

אָמְנָם אֱלוֹ ג' מְצוּוֹת הַקְּדוּשׁוֹת: (תְּרוּמָה) {חֻלָּה} מְעֶשֶׂר וּבִכּוּרִים יֵשׁ עוֹד בְּעֵינֵינוּ, בְּסוּדָם הַמְּפֹלָא וְהַנְּעֻלָּם, דְּבָרִים מְפֹלְאִים. וְזֶה, כִּי מְצוּהָ רֵאשׁוֹנָה, וְהִיא מְצוּוֹת בְּכוּרִים, בָּאָה אֶל הַתְּחִלַּת יְצִיאַת הַנְּבְרָא לַפְּעַל מִן הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, שֶׁהוּא פּוֹעֵל אוֹתוֹ. שֶׁהֲרִי הַבְּכוּרִים הֵם כְּאִשֶׁר נִמְצָא הַפְּרִי הָרֵאשׁוֹן, וְזֶה שֶׁכְּתוּב אֶצֶל בְּכוּרִים (דְּבָרִים כו, א): רֵאשִׁית פְּרִי הָאֲדָמָה אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ, וְעוֹד אָמַר (שם ט): רֵאשִׁית פְּרִי הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נָתַתְּ לִי ה'. אָמְנָם, מְצוּוֹת מְעֶשֶׂר מְצַד הַנְּבְרָא, לֹא מְצַד ה'יְצִיאָה לַפְּעַל, לְכַף מְצוּהָ זֹאת כְּאִשֶׁר נִגְמַר הַפְּרִי לְגַמְרֵי, וְעוֹמֵד בְּעֶצְמוֹ אַחַר הַמְרוּחַ, אֲזַי נִתְחַיַּב בְּמְצוּהָ זֹאת. אָמְנָם מְצוּוֹת הַחֻלָּה מְצַד חֲבוּר הַחֻלְקִים בְּיַחַד, שֶׁזֶּהוּ דְּבַר בְּפִנֵי עֲצוּמוֹ. וְלִכְף מְצוּוֹת הַחֻלָּה כְּאִשֶׁר נִתְגַּלְגַּל הָעֵסָה. וּבְכָל אֶחָד יֵשׁ רֵאשִׁית, וְדָבָר זֶה אָמַת. וְאֵז יִתֵּן רֵאשִׁית אֶל הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ. כִּי כְּבָר אָמְרָנוּ לָךְ לְמַעַלְהָ שֶׁהִבְרִיאָה הוּא מְצַד הָרֵאשִׁית בְּלִבְדָּה, שֶׁעַל יְדֵי הָרֵאשִׁית יִמְצָא הַכֹּל. וּלְפִיכָף בְּכָל הַהוּיָה בְּעֶצְמוֹ יֵשׁ רֵאשִׁית. וּפְרוּשׁ זֶה בְּרוּר מְאֹד, רַק שְׂאֵי אֲפֶשֶׁר לְפָרֵשׁ אוֹתוֹ עַל עֵמְקוֹ, וּבְפֶרֶט בְּעֵינֵינוּ מְצוּוֹת הַחֻלָּה, שֶׁהִיא עַל יְדֵי קְבוּצָה וְגִלְגוּל הָעֵסָה, שֶׁבְּשִׁבִיל זֶה מִתְחַיַּב לְתַת הָרֵאשִׁית אֶל הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, כִּי מִן הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ אֲשֶׁר הוּא אֶחָד, יִמְצָא הַכֹּל. הֲרִי לָךְ דְּבָרֵי אָמַת וַיִּשֶׁר, כִּי הֲרַבּוּי בָּא בְּשִׁבִיל הָרֵאשִׁית, כְּמוֹ שֶׁהִתְבָּאָר לָךְ לְמַעַלְהָ.

בעולם. הרי לפניך דברי אמת כי הריבוי בעולם בגלל הראשית, כמו שהתבאר.

ביאורים

רב אשי היה סבור שעם ישראל עבד עבודה זרה בעקבות השאלה כיצד ייתכן הריבוי היוצא מאחד. מנשה הוכיח לו שאין הדבר כך. הם ידעו את סוד הראשית והתוספת. הם הבינו שהקב"ה הוא בורא הכל. אפילו בשלב השלישי של הבריאה, שהמעורבות האנושית היא מכרעת, וקשה לראות את יד ה' בדבר, הם הבינו שהכל מאיתו יתברך. זו הסיבה ששאל מנשה את רב אשי האם הוא יודע מהיכן בוצעים את הפת.

על הפת מברכים 'המוציא לחם מן הארץ'. ולכאורה הברכה אינה מובנת. האם הקב"ה הוציא את הלחם מן הארץ?! לכאורה הקב"ה הוציא רק את החיטה, ואנחנו, בני האדם עיבדנו ויצרנו את הלחם! אם-כן, מדוע אנו אומרים שהקב"ה הוציא את הלחם מן הארץ? התשובה לכך היא שאנו מבינים שגם את הכוח לעשייה האנושית נותן הקב"ה. ברכת הלחם היא הברכה שמבטאת יותר מכל את ההשתתפות האנושית. אנחנו לא אוכלים חיטה אלא לחם שאנו מייצרים. טוחנים, זורים ודושים. ניתן לטעות ולחשוב שאולי הלחם הוא כבר לא מעשה ידי הקב"ה. אך אנו מברכים על הלחם ומגלים שכל התהליך הזה הוא השלמת רצונו של ה'. כל מה שאנו עושים זה מילוי רצונו. אנו בוצעים על החלק המוקדם יותר, הראשון שהתבשל והיה ראוי לאכילה, ומגלים שכל עשיית הלחם מתחילה מנקודת הראשית, שהיא עשיית רצון ה'. מנשה הראה לרב אשי שגם הוא, שהיה יכול לראות את רצון ה' המתגלה דרך העיטה, לא ראה את ההתחלה והראשית של הלחם, שהוא פרי עשייתו של האדם אפילו יותר מהעיטה. לעומתו, מנשה ודורו ידעו זאת, ולכן לא ייתכן שזו הייתה הסיבה לעבודה זרה שלהם.

אם-כן, שואל אותו רב אשי, איך הגעתם לחיים המנותקים מהאחד?!

הסיבה לכך עמוקה וקיומית - יצר עבודה זרה. מה משמעותו של יצר זה? שני היצרים החזקים ביותר הם יצר העבודה זרה ויצר העריות. הם נראים כיצרים הפוכים. יצר עבודה זרה הוא במחשבתו ושכלו של האדם ואילו יצר העריות משתלט על גופו של האדם. האדם יכול לחבר שמים ורבות, לרום את הגוף הקדוש לחבור אל השכל ולכנות חיים שלמים.

שני יצרים אלו תוקפים במיוחד את עם ישראל. עם ישראל מצטיין בקרבת האלוהים הגדולה שלו ובגופו הקדוש והטהור. יצר העבודה הזרה ויצר העריות באים להשפיל את מעלת ישראל, את קדושתם הרוחנית והגופנית ולגרום להם להיות עם ככל העמים. ייתכן שהם נובעים מתוך התחושה שאין לנו להתנשא על עמים אחרים אלא להיות שווים להם, והדרך היחידה להגיע לכך היא על ידי אימוץ תפיסות מוטעות והתמכרות גופנית שלילית על מנת שלא נהיה מובדלים מכל העמים. הדרך להתגבר עליהם היא דרך ארוכה רצופה קרבות רבים, אך בסופה עם ישראל יעמוד על אישיותו המיוחדת ויוביל את העולם לגאולת עולמים.

הרחבות

• רב אשי ומנשה

יש לישׂראל חבור אל השם יתברך, ויצרא דעבודה זרה הוא כח מוכן לאבד מישראל מעלה זאת. ראינו בפרק זה שמנשה ידע והבין כי ה' הוא בורא העולם ומוסיף להשגיח עליו בכל עת. קשה להבין אם-כן כיצד רב אשי לא הבין את היסוד המרכזי ביותר בהכרת ה' הנוגע לכל מה שקיים בעולם?

המהר"ל מסביר שהגירוי העצום המושך את ישראל לעבודה זרה מפאת מעלתם, מביא אותם לידי טעות. ר' צדוק תולה את המשיכה לעבודה זרה כל זמן שכוח הנבואה היה קיים, אך משנחלש זה בטל גם זה: "וכל ריבוי עבודה זרה היה כל זמן שהיה גילוי שכינה ונבואה בישׂראל. ומשנסתלקה והתחיל תורה שבעל פה התחיל גם כן אצלם (היונים) חכמת יונית שהיא חכמה אנושית" [מחשבת צדיק עמוד שלח].

כעת נוכל לענות על שאלתנו. רב אשי חי בתקופה שבה כבר פסקה הנבואה, והדבקות בה' לא הייתה באותה מדרגה כבעבר, לכן התקשה לחוות ולהבין את הנפילה. רב אשי הבין את מציאות ה' והשגחתו בעולם, אבל מכיוון שלא הייתה לו משיכה לעבודה זרה ונבואה כמו בימות הנביאים, ממילא נראה לו שהמשיכה לעבודה זרה נבעה מטעות שכלית. אולם, מי שחי בעולם של נבואה וידע מהי - מיד השתוקק להתקרב לה' בכל הדרכים האפשריות. השתוקקות זו היא המושכת ומפילה את עובדי העבודה זרה ולא חולשה שכלית.

להצלחת יוסף חיים בן זהבה הי"ו

ומפני פי רב אשי חשב, פי הדורות שהיו עובדים עבודה זרה, היה זה מפני שלא היו יודעים איך ישפע מן השם יתברך, שהוא אחד, הרבוי, ולכן היו חושבים פי א' אין ההתחלה אחת, ולכן עבדו עבודה זרה. והשיב לו מנשה שאינו כך, ולפיכך אמר: מהיכן שרית המוציא? ולא נדע. והשיב לו: מהיכן דקרים בשולו. דמאחר שמברך: המוציא לחם מן הארץ, ויש בלחם ראשית, והינו אותו שקרם בשולו הוא ראשית, יש לו לברך על זה המוציא, מפני שהוא ראשית והוא עקר, ולכן יש לו לברך עליו המוציא לחם מן הארץ. ובזה הראה לו פי ידע תרוץ הקשיא, איך יבוא הרבוי מאתו יתברך, ונדאי הרבוי בא על ידי ראשית. לכן אין לומר, פי לכן היו עובדים עבודה זרה, מפני שהיו אומרים פי מן אשר הוא אחד לא יבוא הרבוי, פי יודעים דבר זה, פי מן האחד יבוא הרבוי, כמו שאמרנו. ולפיכך אמר: מאחר דחכימיתו כלי האי, וידעיתו סבת השתלשלות הרבוי, לפי פלחיתו לעבודה זרה. ואמר ליה: אלו היות התם היה אצלך הטעות יותר, שהרי היה בך היצר הרע, ולכן נקיטת בשפולי גלימך בשינך לבטל המונע, וירחיט בתרה, כמו שמבאר למעלה, והכל מבאר היטיב.

ובפרט יצר הרע אחר עבודה זרה. פי כבר התבאר בפרק שלפני זה פי ענין היצר הרע שמגרה יותר בישׂראל מפני המעלה העליונה שיש לישׂראל, שהם אל השם יתברך, והם קרובים אליו, ובו דבקים. וזהו עצמו הסבה שהיצר הרע מתגרה בהם לבטל זה, לטעם אשר התבאר למעלה, שיהיו דבקים בעבודה זרה, שהוא הפך זה. ושני יצרים הם, האחד הוא יצר דערוה, והשני הוא יצר דעבודה זרה, כמו שמבאר דבר זה בכמה מקומות. יצרא דעבודה זרה הוא שמגרה להיות נמשך אחר העבודה זרה, ויצר הרע הזה במחשבת האדם, שהוא כח שכלי, מטעם אשר התבאר, מפני פי יש לישׂראל חבור אל השם יתברך, ויצרא דעבודה זרה הוא כח מוכן לאבד מישראל מעלה זאת, ולהטעותם אחר העבודה זרה. וכפי המעלה אשר יש לאדם מצד כח השכלי, וכפי יש לאדם כח גופני, ובערך. ומעלה הזאת שיש לאדם גוף קדוש, אשר ראוי שיהיה לו חבור אל כח השכלי שיש לאדם. ומפני זה עצמו גם כן יצר הרע יש לו לבטל מעלה זאת, והוא מסית אותו ללכת אחר תאוותו בערוה, ודבר זה הוא בטול קדשת האדם. כלל הדבר, פי אלו שתי יצרים, יצרא דערוה ויצרא דעבודה זרה, הוא לשני חלקי האדם, הגוף וכח השכלי. ועוד יתבאר.

רב אשי חשב, כי בדורות ראשונים עבדו עבודה זרה, כי חשבו שלא יתכן שמבורא אחד ימצא נבראים רבים והפכיים, ולכן סברו כי ישנם בוראים רבים ועבדו עבודה זרה. השיב לו מנשה שאין הדבר כמו שהוא חושב, ולכן שאל אותו מהיכן בוצעים את המוציא, ורב אשי לא ידע. השיב לו מנשה, ממקום שמתחיל הקרום, כי מאחר שמברך את הבורא, שהוא המוציא לחם מן הארץ, ובלחם יש דבר שהוא התחלה, אותו מקום שעולה הקרום תחילה, אם כן הוא הראשית, ועליו יש לברך המוציא, שהוא הראשית והוא העיקר. בזה הראה מנשה לרב אשי, שהוא יודע את התשובה כיצד יתכן בעולם ריבוי מבורא אחד. לכן לא זו הסיבה שעבדו עבודה זרה, כי ידעו שמפני ההתחלה יהיה הריבוי בעולם. על זה אמר לו רב אשי, מאחר שהייתם חכמים, וידעתם כיצד מבורא אחד ימצא ריבוי בעולם, למה עבדתם עבודה זרה? ענה לו מנשה, אילו היית בדורנו היית טועה יותר, מפני יצר הרע שברך. ולכן היית מרים שיפולי גלימתך בשינך, לבטל כל דבר המונע ממך לעבוד עבודה זרה, והיית רץ אחריה, כמו שארנו למעלה. כל דברי חכמים מבוראים עתה היטב.

עיקר יצר הרע המתגרה בישׂראל הוא לעבודה זרה. בפרק הקודם בארנו, שיצר הרע מתגרה בישׂראל מפני מעלתה המיוחדת, שהם קרובים אל השם יתברך ודבקים בו יותר משאר העמים. והי הסיבה שיצר הרע מתגרה בהם ויוקא בענין עבודה זרה, כדי לבטל מהם את הדבקות בה', שהיא מעלת המיוחדת. שני יצרים עיקריים הם: יצר עריות, ויצר עבודה זרה, ודבר זה מבורא בדברי חז"ל בכמה מקומות. יצר הרע של עבודה זרה הוא במחשבת האדם, כי האדם הוא נברא רוחני הדבק בקב"ה, והיצר הרע מנסה לבטל מעלה זו. והתאם לכוחו הרוחני יש לאדם גם כח גופני. גוף זה הוא גוף קדוש, אשר לפי מעלת קדושתו ראוי לו החיבור עם החלק הרוחני שבאדם. לכן היצר בא לבטל מעלה זו ומסית את האדם ללכת אחרי התאוה ולהדבק בעריות, ובכך לבטל את קדושת הגוף של האדם. כללו של דבר, שני היצרים, יצר העריות ויצר עבודה זרה מטרתם לבטל את שני חלקי האדם, הגוף והרוח, ועוד יתבאר בפרק הבא.

דורות ראשונים ידעו תשובת הראשית

עיקר יצר הרע יצר לעבודה זרה ויצר לעריות

הקדמה

"כל דור שאינו נבונה (בית המקדש) בימיו, מעלין עליו כאילו הוא החריבו" [ירושלמי יומא פ"א ה"א]. שנים רבות עברו עלינו בגלות הארוכה, עד החילונו לאחרונה לראות בבוא הישועה. הגאולה איננה שלימה. טרם נבנה בית המקדש השלישי לו אנו מצפים, והמשמעות היא שעוד יש לנו לא מעט לתקן.

לחורבן הבית קשר ישיר לגלות שבאה בעקבותיו, הן בגלות בבל והן בגלות חורבן בית שני. המקדש אינו רק מקום בו מקריבים קורבנות לה' ושאליו אנו מכוונים פנינו בתפילה, אלא ראשית כל המקדש הוא המרכז של עם ישראל. לשם היה עם ישראל עולה לראות ולהראות ברגלים, בו היו יושבים הסנהדרין שהוציאו משפט והלכה לכל הארץ, ובמקום זה היתה עבודת הכהן הגדול ביום הכיפורים שטיהרה, זיככה והכינה אותנו לשנה חדשה, טהורים לפני ה', ושפע החיים נמשך על ידי כך והגיע לאומה.

פרק ד עוסק ביחס בין חורבן הבית הראשון והשני לחטאים שהיו בעם ישראל בכל תקופה. המהר"ל יקשור בין ייחודיות התקופה והמקדש, לחטאים שהחריבו אותו והגלו את העם.

בכך ילמד אותנו המהר"ל שהקשר בין המקדש לעם הוא אדוק עוד יותר. מצב המקדש משקף את מצבו האמיתי של העם, וכאשר העם אינו ראוי למקדש - אזי הקב"ה אינו חפץ במקדש יותר. כך מספרת הגמרא [סנהדרין צו, ע"ב] שכאשר הגיע נבזוראדן והדליק אש בהיכל, יצאה בת קול ואמרה: 'היכל שרוף שרפת, קמח טחון טחנת'. למעשה הריסת המקדש אין משמעות כיוון שבאופן פנימי הוא כבר חרב קודם לכן; חטאי העם השפילו את ישראל ממעלתם המיוחדת שבאותה תקופה, מעלה שהתבטאה במקדש. בחסרון אותה מעלה רוחנית הרי שהמקדש היה כגוף בלא נשמה.

כפי שפתחנו, אף בניין המקדש בעתיד תלוי במצבנו הרוחני, ומחטאי ישראל בעבר נלמד את התיקון הדרוש מאיתנו.

ביאורים

"אתם בכיתם בכייה של חנים ואני קובע לכם בכייה לדורות" [תענית כט:]. שני המקדשים, הראשון והשני, חרבו באותה תקופה בשנה בהפרש של כחמש מאות שנה. בתחילת דרכו של העם, התרחש באותו התאריך חטא המרגלים, ולאורך הדורות חווה העם צרות וקשיים רבים, ביניהם חורבן שני המקדשים. עם זאת, חז"ל מנסים לעמוד על הסיבה המיוחדת לכל חורבן.

מתוך הבירור עולה, שבית המקדש הראשון חרב בשל שלוש עברות חמורות של העם: העברה הראשונה הייתה עבודה זרה, פנייה לאלילים ומאיסה בתורת ה', העברה השנייה הייתה גילוי עריות, פריצות לכל סוגיה, והשלישית, שפיכות דמים, רצח שלא כדין. בית המקדש השני, חרב בשל שנאת החינם שפשתה בעם. על אף, מדגישים חז"ל, שהם היו עוסקים בתורה, במצוות ובגמילות חסדים.

לאור דברי חז"ל אלה מעלה המהר"ל שתי שאלות:

שאלה ראשונה: מה היחס בין החטא לחורבן? מדוע מה שהחריב את הבית הראשון, היו שלושת החטאים הנ"ל, בעוד שאת הבית השני החריבה שנאת חינם בעם? האם יש משמעות לכך, או שמא כל חטא חמור אחר היה יכול לגרום לחורבן הבית? כבר בשלב השאלה קובע המהר"ל שלא ייתכן שבמקרה, אלו היו החטאים שהחריבו את בתי המקדש. לכל דבר במציאות יש סיבה וכוונת מכוון, ודאי בעניין כה משמעותי כמו חורבן בית המקדש, מאורע שיש לו השפעה על כל העולם, ומכאן שיש חשיבות לכל פרט.

שאלה שנייה - מדוע חורבן הבית הראשון ארע דווקא על ידי הצירוף של עבודה זרה, גילוי עריות ושפיכות דמים? הוראת התורה בכפייה על שלושת החטאים האלו, היא ייחודית ואל יעבור. מצאנו אם-כן ששלוש עברות אלו מצורפות גם בעניין זה מה שמצביע על כך שמשמעות שלוש העברות היא קרובה. מדוע אם-כן חורבן הבית הראשון היה בצירוף שלושן ואיזו משמעות יש לכך?

פרק ד

נושא הפרק: סיבות חורבן בית ראשון ושני.

הסיבות לחורבן בית ראשון ובית שני

בפרק קמ"א ד'יזמ"א (ט. ט): מקדש ראשון מפני מה חרב? מפני שהיה בו ג' דברים: עבודה זרה וגילוי עריות ושפיכות דמים. עבודה זרה, דכתיב (ישעיה כח, ט): כי קצר המצע מהשתרע, מאי כי קצר המצע מהשתרע? אמר רבי שמואל בר נחמני, אמר רבי יוחנן: כי יקצר המצע מהשתרע עליו ב' רעים קאחד וכו'. גילוי עריות, דכתיב (ישעיה ג, טז): יען כי גבהו בנות ציון ותלכנה נטויות גרון וכו'. שפיכות דמים, דכתיב (מ"ב כא, טז): וגם דם נקי הרבה שפך מנשה מאד וכו'. לפיכך הקדוש ברוך הוא הביא עליהם ג' פריעניות, נגד ג' עברות שבידם, שנאמר (מ"ב ג, יב): לכן בגללכם ציון שדה תחרש, וירושלים לעינים תהיה, והר הבית לבמות יער. אכל מקדש שני, שאנו בקיאים בהם שהיו עוסקים בתורה ובמצוות ובגמילות חסדים, אלא מאי אחרב? מפני שנאת חנם שהיה ביניהם. ללמדך, ששקולה שנאת חנם נגד ג' עברות: נגד עבודה זרה, גילוי עריות, ושפיכות דמים. ובמקדש ראשון לא היה שנאת חנם, והכתיב (יחזקאל כא, ט): מגורי אל חרב היו בת עמי, ואמר רבי אליעזר: אלו בני אדם שאוכלים ושותין זה עם זה, ודוקרין זה את זה בחרבות שבלשונם? והיה בני שאי ישראל הוא דהוי. רבי יוחנן ורבי אליעזר אמרי תרווייהו: ראשונים שנתגלה עונם נתגלה קצם, אחרונים שלא נתגלה עונם לא נתגלה קצם. עד כאן.

ויש לה לשאל, למה חרב בית המקדש ראשון בעון אלו ג' עונות, ואילו מקדש שני בשביל שנאת חנם? ואין לומר שהיה זה במקרה. ועוד, כי אלו ג' עברות, דהיינו עבודה זרה, גילוי עריות ושפיכות דמים, יש להם ענין אחד, כי בשלשתן יהרג ואל יעבר (סנהדרין עד, א), ולמה נשתתפו שלשתן בחורבן?

אמרו חכמים בפרק ראשון של מסכת יומא, מקדש ראשון למה חרב? מפני שהיו בו שלושה דברים: עבודה זרה, גילוי עריות ושפיכות דמים. עבודה זרה למדנו ממה שנאמר: כי קצר המצע מהשתרע, מה פירוש כי קצר המצע מהשתרע? אמר רב שמואל בר נחמני בשם רבי יוחנן, כי קצר המצע מהשתרע עליו שני רעים יחדיו, כלומר שאין מקום במקדש גם לשכינה וגם לצלם שהעמיד מנשה. מנין שהיה גילוי עריות? שנאמר: יען כי גבהו בנות ציון ותלכנה נטויות גרון ומשקרות עינים, הלך וטופח תלכנה וברגליהן תעכסנה. אמר רבי יצחק, שהיו מביאות מור ואפרסמון ומניחות במנעליהן, וכשמגיעות אצל בחורי ישראל בועטות ומתזות עליהם, ונכנס בהם יצר הרע כארס של נחש. מנין שהיה שפיכות דמים? שנאמר, וגם דם נקי שפך מנשה הרבה מאוד, עד אשר מלא את ירושלים פה לפה. לפיכך הביא עליהם הקב"ה שלוש פורעניות, כנגד שלוש עבירות שהיו בידם, שנאמר: לכן בגללכם ציון שדה תחרש, וירושלים לעינים תהיה, והר הבית לבמות יער. אבל בבית מקדש השני, שאנו יודעים שהיו עוסקים בתורה ובמצוות ובגמילות חסדים למה חרב? מפני שנאת חנם שהיה ביניהם. ללמדך ששקולה שנאת חנם כנגד שלוש עבירות, עבודה זרה, גילוי עריות ושפיכות דמים. ובמקדש ראשון לא היה שנאת חנם? והרי נאמר: מגורי אל חרב היו בת עמי, ואמר רבי אליעזר, אלו בני אדם שאוכלים ושותים זה עם זה, ודוקרין זה את זה בחרבות שבלשונם? מתרצת הגמרא, שפסקו זה נאמר על נשיאי ישראל ולא על העם. רבי יוחנן ורבי אליעזר אמרו שניהם, ראשונים שנתגלה עונם נתגלה קצם. אחרונים שלא נתגלה עונם לא נתגלה קצם.

יש להבין, למה חרב בית מקדש ראשון דוקא בגלל עונות אלו, ובית מקדש שני בגלל שנאת חנם? ואין לתרץ שזה דבר מיקרי. ועוד, לשלושת העבירות שהיו בבית ראשון, עבודה זרה גילוי עריות ושפיכות דמים יש מכנה משותף, שדינם יהרג ואל יעבור, ולמה היו שלושתם ביחד החטאים שגרמו לחורבן?

[ראשונים - אנשי דור חורבן בית ראשון. נתגלה קצם - נמסר בנבואה שזמן הגלות שבעים שנה.]

ביאורים

המהר"ל מביא הסבר ראשון ליחס בין בית ראשון וסיבות החורבן שלו - שלוש העבירות, ובין בית שני לסיבות החורבן שלו - שנאת חינם.

ביחס לקב"ה אמרו חז"ל: 'לית אתר פנוי מיניה' דהיינו, אין מקום שהקב"ה לא נמצא בו. כל מקום בעולם, אף הנראה בעינינו רחוק מלהיות ראוי שייקרא שם ה' עליו, סוף סוף, קשור הוא לבורא עולם. עם זאת, ישנם מקומות בהם הקב"ה החליט להשרות את שכינתו, דהיינו להראות את השגחתו ומציאותו בהם, יותר ממקומות אחרים. השגחת ה' הייתה ניכרת הן בשכיחותם של נבואה וניסים, והן בהצלחה רוחנית וגשמית.

על אף שגם המקומות הנמוכים רוחנית, מתקיימים מכוחו של הקב"ה, תיתכן השראת שכינה, רק במקום קדוש. בחוץ לארץ, לדוגמה, אין השראת שכינה ונבואה, כיוון שאין בה קדושה כמו בארץ ישראל. מדוע? במציאות של טומאה אין הקב"ה משרה את שכינתו (כמובן שגם כאשר אין 'טומאה' הרי שצריך להכנה מצד האדם לקבלת השכינה). הקב"ה הוא הנותן חיים לעולם וטומאה זה מצב של ניתוק מהחיים, כפי שאנו מכירים מטומאת מת (שהוא אב לכל הטומאות האחרות). כאשר מתנתקים מהקב"ה, נוצר מצב של טומאה שבו הקב"ה לא מגלה את כבודו. על אף שמי שעבר ורצח אדם, יוכל לאכול מעשר שני המצריך אכילה בקדושה כיוון שהוא אינו טמא בטומאת הגוף, הרי שאנו מכירים במעשה העבירה הזו, כמטמא את הנפש, וגם בטומאה כזו אין הקב"ה שורה.

שלוש עבירות אלו, עבודה זרה, גילוי עריות ושפיכות דמים, נקראות 'טומאה'. עבירות אלו, בשל חומרתן ויצרות מצב של טומאה ומביאות להסתרת כבוד שמים, ולמיעוט השראת שכינה (כל עבירה בתחום אחר - כפי שנלמד בהמשך הפרק). לכן בבית המקדש הראשון, שבו הייתה השראת שכינה, היו אלה העבירות שהיו נידוד למהות הבית, וכאשר העם כולו נכשל בהם, נחרב הבית.

חז"ל אמרו שחמישה דברים חסרו בבית שני, ביניהם גילוי שכינה. מה אם-כן הייתה מעלת בית שני? אומר המהר"ל, מעלת בית המקדש השני הייתה התאחדות עם ישראל על ידו. הבמות היו אסורות ולעם היה מרכז אחד לעלות אליו ולהקריב בו. העבודה לאלוהים אחד ובאופן אחד איחדה את העם. כשהחלה שנאת חינם ליצור פירושים בעם, כבר לא היו ראויים יותר למקום שיאחד אותם, כיוון שכל מעלת בית שני הייתה האחדות. משנפגעה האחדות נפגעה סיבת קיומו, לכן חרב המקדש.

הרחבות

• אחדות ישראל בדרך אחת של עבודת ה'

וְנֶאֱסְרוּ הַבָּמֹת, שְׁלֹא הָיָה פְּרוּד וְחִלּוּק בִּישְׂרָאֵל. על פי המהר"ל נאסרו הבמות מזמן שנבנה בית המקדש כדי לאחד את עם ישראל. הרב יהושע בכרך מצא רמז להבנה זו בלשון התורה ביחס לאיסור במות: "לא תעשו ככל אשר אנחנו עושים פה היום איש כל הישר בעיניו" [דברים יב, ח] שמזכירה את הפסוק החוזר בפרקים האחרונים של ספר שופטים: "בימים ההם אין מלך בישראל איש הישר בעיניו יעשה" [יז, יח; א, כא, כה]. כפי שהיעדרו של המלך גורם לפגיעה באחדות ישראל, כך גם הבמות גורמות לכך שאין מרכז שמאחד את עם ישראל [מן הרמתיים צופים, עמ' 13]. בית המקדש מאחד את עם ישראל סביב עבודת ה', ואילו המלך מרכז את עם ישראל מהצד הלאומי. עיקרון זה שאחדות ישראל צריכה לבוא לידי ביטוי בעבודת ה', כלולה לפי הנצי"ב בציווי התורה "בנים אתם לה' אלהיכם לא תתגודדו" [דברים יד, א] שדרשו אותו חז"ל: "לא תעשו אגודות אגודות" כלומר, בדרך עבודת ה' אין להיחלק לכתות שונות [בבמות יג]: "הקדים הכתוב טעם בנים אתם לה' לאזהרה שלא תעשו אגודות אגודות, כיוון שאתם בנים לה' על כן אין ראוי שיתראה שנפרדים אתם במנהג השייך לתורתו, דטבע הבנים להיות הולכים בדרך אחד" [העמק דבר, שם]. עם ישראל צריך להיראות מאוחד בדרכי עבודת ה' שלו, משום שבכך ניכר שהם בנים למקום, שכן דרכם של בנים להתנהג באותה הדרך.

וּפְרוּשׁ אֲשֶׁר הוּא לְפִי פְּשׁוּטוֹ, כִּי מִקְדָּשׁ רִאשׁוֹן הָיָה הַשְּׂכִינָה בִּינֵיהֶם, וְזֶהוּ מַעְלַת בֵּית הַמִּקְדָּשׁ רִאשׁוֹן, שֶׁהָיָה מִיָּחִיד בְּמַעְלָה שֶׁהֵיְתָה הַשְּׂכִינָה שׁוֹרֶה בּוֹ. וְלִפְיֶךָ חֲרָבַן שְׁלֹו כְּאֲשֶׁר לֹא הָיָה רְאוּי שֶׁתִּשְׁרָה שְׂכִינָה בִּינֵיהֶם, וְהֵינּוּ כְּשִׁטְמָאוֹ אֶת בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, וְאִין הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ שׁוֹרֶה בְּתוֹךְ טְמָאתָם, 'אם לא כְּאֲשֶׁר הָיָה הַחֲטָא בְּשׁוֹגֵג, וְאֵין כְּתִיב (ויקרא טז, טז): וְכֵן יַעֲשֶׂה לְאֶהֱל מוֹעֵד הַשְּׂכָן אִתָּם בְּתוֹךְ טְמָאתָם. וְאֵלוֹ ג' חֲטָאִים נִקְרְאוּ טְמָאָה, כְּדָאִיתָא בְּמִסְכַּת שְׁבוּעוֹת בְּפָרֶק קָמָא (ו, ב): וְכִפֹּר עַל הַמִּקְדָּשׁ מִטְּמָאוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל (ויקרא שם), יֵשׁ לִי לְהִבְיֵא בְּעֵנֶיךָ זֶה עֲבוֹדָה זָרָה, גְּלוּי עֲרִיּוֹת, שְׁפִיכוֹת דָּמִים. עֲבוֹדָה זָרָה, דְּכָתִיב (ויקרא כ, ג): לְמַעַן טַמְא אֶת מִקְדָּשִׁי. גְּלוּי עֲרִיּוֹת, דְּכָתִיב (ויקרא יח, כ): וְלֹא תַעֲשׂוּ מִכָּל הַתּוֹעֵבוֹת וְלֹא תִטְמְאוּ בְּכָל אֶלֶה. שְׁפִיכוֹת דָּמִים, {דְּכָתִיב} (במדבר לה, לד): וְלֹא תִטְמְאוּ אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר אֲנִי שׂוֹכֵן בָּהּ. וְלִפְיֶךָ בְּשִׁבִיל אֵלוֹ ג' טְמָאוֹת חָרַב הַבַּיִת. אֲבָל מִקְדָּשׁ שְׁנִי, שְׁלֹא הֵיְתָה הַשְּׂכִינָה שׁוֹרֶה בּוֹ כְּמוֹ בְּמִקְדָּשׁ רִאשׁוֹן, וְלִפְיֶךָ לֹא נִחְרַב בְּשִׁבִיל אֵלוֹ ג' עֲבֻרוֹת.

אֲבָל מַעְלַת מִקְדָּשׁ שְׁנִי הָיָה מִחֲמַת יִשְׂרָאֵל עֲצָמָם. וְדָבָר זֶה בְּרוּר, כִּי יִשְׂרָאֵל הֵם מִתְאַחֲדִים עַל יְדֵי בֵּית הַמִּקְדָּשׁ שֶׁהָיָה לָהֶם כֶּהֵן אֶחָד, מִזְבֵּחַ אֶחָד, וְנֶאֱסְרוּ הַבָּמֹת, שְׁלֹא הָיָה פְּרוּד וְחִלּוּק בִּישְׂרָאֵל. וְהַדָּבָר הַזֶּה מְבֹאָר, וְעוֹד יִתְבָּרַר בְּפָרֶק שְׂאֵחַר זֶה. לִכְךָ בֵּית הַמִּקְדָּשׁ עַל יְדוֹ הֵם אֶמְהָ אַחַת שְׁלֵמָה, וּמִפְּנֵי כֵךָ נִחְרַב הַבַּיִת בְּשִׁבִיל שְׁנֵאת חֲנָם, שֶׁנֶּחֱלַק לְבָבָם, וְהָיוּ מִחֻלְקִים, וְלֹא הָיוּ רְאוּיִים לְמִקְדָּשׁ, אֲשֶׁר הוּא הַתְּאַחֲדוֹת יִשְׂרָאֵל. וּפְרוּשׁ פְּשׁוּטוֹ הוּא.

לפי פשוטם של דברים נראה לפרש, שבבית המקדש הראשון היתה שכינה שרויה ביניהם, חזו היתה מעלתו של בית המקדש הראשון. לכן חורבנו היה בשעה שלא היו ראויים שתשרה השכינה ביניהם, כאשר טמאו את המקדש. כי אין השכינה שורה במקום הטומאה, אלא אם החטאים גורמי הטומאה נעשים בשוגג. כאשר החטאים נעשים בשוגג אין השכינה מסתלקת, ועל זה נאמר: וכן יעשה לאוהל מועד השוכן אתם בתוך טומאתם. שלושת החטאים: עבודה זרה, גילוי עריות ושפיכות דמים נקראים טומאה, כמו שאמרו חכמים בפרק ראשון של מסכת שבויעות על הפסוק: וכפר על המקדש מטומאות בני ישראל, ודרשו שבפסוק זה כלולים שלושת העבירות. עבודה זרה נקראת טומאה שנאמר: למען טמא את מקדשי. גילוי עריות נקרא טומאה שנאמר: ולא תעשו מכל התועבות ולא תטמאו בכל אלה. ושפיכות דמים נקרא טומאה שנאמר: ולא תטמאו את הארץ אשר אני שוכן בה. לכן בגלל שלושת עבירות אלו חרב בית המקדש. אבל בית המקדש השני, שלא היתה השכינה שרויה בו, לא חרב בגלל עבירות אלו.

מעלת הבית השני היא מפני עם ישראל. ברור שעם ישראל מתאחד על ידי המקדש, שהיה להם כהן גדול אחד, מזבח אחד, ונאסרה הקרבה בבמות. דבר זה ברור ועוד יתברר בפרק הבא. מאחר ובית המקדש מאחד את ישראל לאומה אחת, לכן כאשר היתה שכינה שנאת חינם, שחלק לבם והיו מחולקים ביניהם, לא היו ראויים למקדש המאחד את ישראל. זהו פירוש פשוט.

יחוד בית ראשון
השראת שכינה.
יחוד בית שני
אחדות עם
ישראל

ביאורים

המהר"ל מוסיף ביאור נוסף על ההבדל בין סיבת החורבן בבית ראשון לסיבת החורבן בבית שני. בהסבר הקודם, התמקד המהר"ל בהבדל במעלת המקדש. בהסבר זה הדגש הוא בהבדל במעלת עם ישראל עצמו בין שתי התקופות. "כל הגדול מחבירו יצרו גדול ממנו" (ילקוט שמעוני רמז תקלה). מעלת עם ישראל בתקופת בית ראשון הייתה גדולה יותר. המפגש עם השראת השכינה במקדש ועם הנביאים, העצים את העם מבחינה רוחנית. ייחוס העם למשפחותיו, היה מתוקן לעומת תקופת בית שני שבה חלק גדול מהעם שעלה מהגלות היה ללא ייחוס מבורר. המהר"ל מבאר, שההבדל בין מקדש ראשון לשני, היה שבראשון פעל היצר לפגוע בעצם היותם 'אדם'. ואילו במקדש שני, פעל לפגוע במעלתם כ'עם אחד'. בבית ראשון היצר הרע פעל לפגוע במעלה הבסיסית של האדם. לאדם יש שלושה כוחות, גופני נפשי ושכלי, והם המשלימים אותו ברבדים שונים. מטרת כוחות אלו, לסייע לאדם להתקדם ולהתעלות, כאשר המגוון מאפשר התקדמות בכל הדרכים השונות. בבית המקדש הראשון, אם-כן, נפגעה הצורה היסודית של היותם אדם. העם השתמש בצורה מסולפת בכוחות האדם, וכך קלקלו החטאים הן את הכוח הגופני בגילוי העריות, כמו את הכוח הנפשי בשפיכות הדמים, והכוח השכלי בעבודה זרה.

בבית שני, בהתאם לרמתו הרוחנית של העם, היצר הרע פגע לא בבחינת האדם שבו אלא בעניין הלאומי שבו. הקשרים החברתיים שיוצרים איש עם רעהו נפגעו על ידי שנאת החינם בעם, ועל ידי זה נפגע כל קיומו הלאומי. כיוון שלעם לא נשארה המעלה האחדותית הלאומית חרב בית המקדש השני.

הרחבות

• חומרת הפירוד בעם ישראל

וגם זה קרוב אל בטול האדם עצמו. פירוד בעם ישראל פוגע לדעת המהר"ל באחדותו. פגיעה זו קרובה בחומרתה לפגיעה באדם עצמו. באופן דומה התייחס הנצי"ב להצעה שהעלו בתקופתו להפריד בין הקהילות ששומרות תורה ומצוות בשלמות לבין הרפורמים: "עצה זו קשה כחרבות לגוף האומה וקיומה" [משיב דבר א, מד]. גם הרב קוק התייחס להצעה זו בחומרה רבה וכתב שעצם הדיון באפשרות של פירוד בעם ישראל נובע ממצב רוחני ירוד. הצעה כזו מעידה על ירידה במדרגת השייכות לכלל ישראל של מי שמציע: "מחלוקת הדעות על דבר הדרכת הכלל, אם בזמן הזה, שרבו פריצים נושאי דגל ההפקרות ביד רמה, ראוי להפריד את האומה, שהכשרים נושאי דגל שם ה' לא יהיה להם שום יחס עם פורקי העול הפושעים, או שמא כוח השלום מכריע את הכל - כל עיקרה של פלוגתא זו באה מפני השפלות הכללית... אין קץ לרעות הגשמיות והרוחניות של התפרדות האומה לחלקים, אף על פי שפירוד גמור כהעולה על לב המנתחים באכזריות אי אפשר הוא והיו לא יהיה. זאת היא ממש מחשבה של עבודה זרה כללית" [אורות, אורות התחיה כ]. מתוך הבנת החשיבות שבאחדות כלל ישראל כולו, צדיקים בינוניים ורשעים, הרב קוק מדרין להימנע מלהשתמש בביטויים "חרדים" ו"חופשיים" (חילונים), ולראות את כולם כמרכיבים חשובים של עם ישראל [מאמרי הראיה, עמ' 77-76].

המהר"ל המבואר 'קול חי'

אָמְנָם לְפִי הַדְּבָרִים אֲשֶׁר אָמְרָנוּ יֵשׁ לְפָרֶשׁ גַּם כֵּן, כִּי בְּמִקְדָּשׁ רִאשׁוֹן, לְפִי מַעְלָה הֶעֱלִינוּהָ שֶׁהָיָה לָהֶם בְּמִקְדָּשׁ רִאשׁוֹן, הָיָה יֵצֵר הָרַע יוֹתֵר גָּדוֹל בָּהֶם, לְבַטֵּל אֶת הָאֲדָם בְּעֲצָמוֹ. וְאֵלּוּ גַ' דְּבָרִים הֵם שְׂיָכִים אֶל הָאֲדָם עֲצָמוֹ, וְזֶה כִּי הָאֲדָם יֵשׁ בּוֹ ג' כַּחוֹת: כַּח הַשְּׂכָלִי אֲשֶׁר הוּא יָדוּעַ, כַּח נַפְשִׁי הוּא גַּם כֵּן, וְיֵשׁ בּוֹ כַּח הַגּוּף. וְכַנְגֵּד אֵלּוּ הֵם ג' חֲטָאִים, כִּי עֲבוּדָה זָרָה הַחֲטָא הוּא בְּכַח הַשְּׂכָלִי, שְׂמֵאָמִין בְּעֲבוּדָה זָרָה. וְגִלּוֹי עֲרִיּוֹת הַחֲטָא שְׂמֵטָמָא אֶת גּוּפוֹ בְּזָנוּת וּבְעֵרְוָה. וְשִׂפְיָכוֹת דָּם הוּא לְנַפְשׁ, שֶׁהוּא שׁוֹפֵךְ דָּם נַפְשׁ הָאֲדָם, כִּי הָדָם הוּא הַנְּפֶשׁ (דְּבָרִים יב. כג). וְלִכְךָ אֵלּוּ הַחֲטָאִים הָיָה בְּמִקְדָּשׁ רִאשׁוֹן, לְבַטֵּל הָאֲדָם עֲצָמוֹ. אֲבָל בְּמִקְדָּשׁ שְׁנִי לֹא הָיָה הַיֵּצֵר הָרַע כֵּל כָּח כַּחוֹ גָּדוֹל לְבַטֵּל אֶת הָאֲדָם עֲצָמוֹ, רַק הַחֲטָא לְבַטֵּל מֵהֶם מֵהֶם מֵהֶם עִם יִשְׂרָאֵל. וְגַם זֶה קָרוֹב אֶל בְּטוֹל הָאֲדָם עֲצָמוֹ, רַק כִּי הָרִאשׁוֹן הוּא לְבַטֵּל עֲצָם הָאֲדָם בַּחֲטָא, אִם כֵּן הוּא בְּטוֹל הָאֲדָם לְגַמְרִי. אֲבָל בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ הַשְּׁנִי לֹא הָיָה זֶה בְּעֲצָם הָאֲדָם, רַק מֵהֶם שֶׁהֵם עִם אֶחָד, וְכֹאֲשֶׁר יֵשׁ לָהֶם חֲבוּר בְּיַחַד הֵם עִם אֶחָד. אֲבָל כֹּאֲשֶׁר יֵשׁ בֵּינֵיהֶם שְׂנֵאָה, אֵינֵם עִם אֶחָד, וְדָבָר זֶה אֵינּוּ כְּמוֹ עֲצָם הָאֲדָם.

ג' העבירות
ביטול האדם.
שנאת חינם
ביטול העם

אולם לפי מה¹ שבארנו בפרק ב', אפשר לפרש באופן נוסף. במקדש ראשון² מעלתם הפרטית היתה גדולה מאוד, לכן היצר הרע שהתגרה בהם היה בעל עוצמה גדולה מאוד, כדי לבטל אותם כאדם. שלושת העבירות שייכות לכל אדם באופן פרטי, כי שלוש כוחות יש באדם: הכח השכלי, והוא ידוע, הכח הנפשי שגם הוא ידוע, והכח הגופני. שלושת החטאים הם כנגד שלושת הכוחות האלו. עבודה זרה היא חטא בכח השכלי, שמאמין בעבודה זרה. גילוי עריות, הוא חטא שמטמא את גוף האדם במעשה זנות ובעריות. ושפיכות דמים, היא חטא לנפש, כי הוא שופך את דם האדם, והדם הוא הנפש. חטאים אלו היו במקדש ראשון, כדי לבטל מהם את מעלת האדם. אבל³ במקדש שני, שמעלתם האישית לא היתה גבוהה, לא היה היצר הרע מתגרה בהם כדי לבטל מעלת האדם, אלא לבטל מהם מעלתם כעם ישראל.⁴ שני הדברים קרובים זה לזה. הראשון לבטל מעלת האדם, והוא ביטול מוחלט של מעלתם האישית. ואילו במקדש שני היה ביטול מעלתם כעם, כי כאשר הם מאוחדים הם עם אחד, וכאשר יש בהם שנאת חינם אינם עם אחד. בנקודה זו יש שוני ממקדש ראשון, שבמקדש ראשון הוא ביטול מוחלט של המעלה.